

Autor: Radim Lhoták

Při minulém setkání jsme skončili u otázky, zda a jakým směrem se člověk vyvíjí. Je člověk od přírody danou bytostí, která se musí podřídít přírodním zákonům a poučit se z tradičních kultur citlivých k řádu tajemného universa, nebo je evolučním faktorem oprávněným měnit sebe i celý svět v souladu se svým rozumem a ničím neomezeným technologickým rozmachem? Dříve, než se vrátíme k tématu transhumanismu, mohli byste se pánové vyjádřit k této otázce?

Filosof: Nevidím člověka jako dokonalou bytost stvořenou vyšší inteligencí k obrazu svému, nemohu proto popírat jeho evoluční charakter i původ. Nehodlám ani polemizovat s darwinismem, to myslím není naším tématem. Člověk i společnost se samozřejmě vyvíjejí, otázka zda jde o vývoj náhodný či nutný. Historická éra je předznamenána vůdčí úlohou rozumu a uvědomělého poznání. Problém je, že toto poznání neznamená vždy shodu s objektivní skutečností, je zatíženo mnoha omyly. Fatálním vybočením mimo kontext přirozeného chápání světa v dobách úpadku helénské kultury byl například nástup křesťanské teologie a jejích tezí o člověku zatíženém hříchem, s nímž se stává obětí vlastní tělesnosti, že šlo původně o gnostické ztotožnění dobra a zla na duchovní (pozitivní) a fyzický (negativní) princip světa, o tom není důvod příliš pochybovat. Nelze tvrdit, že nástup křesťanství odráží přirozený vývoj k vyšší formě humánní společnosti. Nelze to tvrdit ani o moderní době, která povolala vědu a racionální konstruktéry společenských vztahů za nejosvícenější hybatele pokroku. Tato fáze vývoje se vymkla všem dosud vžitým tradicím a nedala člověku příliš šancí se adaptovat. Tím ho odcizila veřejnému dění i sama sobě. Moderní člověk nemá znaky nové kvality, spíše lze mluvit o jeho zmizení ze světové scény. Základní potřeby člověka i jeho fundamentální založení se přitom v zásadě nemění. Stále jde o totéž lidství, kterým se zabýval již Platón či Aristoteles.

Transhumanista: Znamená to, že podle Vašeho názoru transhumanismus není o nadlidskosti? Nebo že si myslíte, že lidství přežije nadlidskost? Přejde mi totiž dosti zvláštní přístup, troufat si uvažovat o tak radikálních změnách v oblastech týkajících se přírodních věd, našich znalostí přírody a schopnosti ji ovládat, a přitom považovat člověka, a v důsledku objekty zájmu humanitních věd, za absolutní a neměnné.

Filozof: Pojem nadlidskosti bych ve spojení s transhumanismem raději nepoužíval. Určitě bych našel dost argumentů pro pojem opačný, tedy podlidskost. Nietzscheovský nadčlověk je symbol osvobození od všech novodobých a civilizačních dekadencí, včetně dopadu vědotechniky a jejího odlidšťujícího smyslu, který ponižuje člověka na mechanickou součástku průmyslové revoluce.

Člověk přírodu neovládá, ale dětsky rozmařile manipuluje s přírodními silami bez vědomí souvislostí. Nikde jsem neřekl, že je člověk absolutní a neměnný, pouze technická zaslepenost má sklony konstruovat továrny na absolutno. Kam a jak člověk ve svém vývoji směřuje, o tom ovšem nemá nikdo díky neuváženému postupu vědy, technologií a industrializace ani ponětí. Vše bohužel napovídá k jeho sebezničení. Pouze přechod k umírněné a citlivé postindustriální společnosti, která vědotechniku usměrní do uzavřených mezí pod tvrdou a kritickou kontrolu všech duchovních sil společnosti, může vést vzhůru. Uspořené prostředky dnes vynakládané na megalomanské cíle dobývání vesmíru, zbrojení a přetváření přírody by se tak mohly použít pro obnovu prostředí planety Země k důstojnému a krásnému životu.

Transhumanista: Proč považujete „prostředí planety Země a důstojný a krásný život“ za obecně DOBRÝ? Nebo prostě za něco, o co se má za každou cenu usilovat?

K nadlidskosti – Já jsem to taky chápal jako osvobození od všech novodobých a civilizačních dekadencí, ale asi vidím ty dekadence trochu v něčem jiném.

Zpochybňovat dobro ve smyslu hledání podmínek pro důstojný a krásný život mi přijde poněkud deprimující. Neměli bychom spíše uvažovat, co je příčinou, že takový náš život není?

Filozof: O co jiného nám živým bytostem jde, než o náš život? Co jiného má smysl pro bytosti obdařené vědomím, než zápas o jeho naplnění krásou, radostí a důstojností? A není podmínkou úspěchu takového zápasu vnitřní síla spojená se smířlivostí a úctou ke všemu, co nás převyšuje? Nebo má můj oponent opojení z představy, že vládne silami zla a zmaru? Má potřebu škodolibě rýpat do přirozeného běhu světa vlastní vůlí a umem jenom proto, že ho nemá rád, jaký je, nebo proto, že se chce rovnat bohům a cítí, že nemá na to stvořit svět lepší? V čem tedy vidíte vy dekadenci současného života a civilizace?

Transhumanista: Nevím odkud by mělo plynout, že živým tvorům jde o jejich život, natož krásný atd. To je určité přiblížení, ve většině případů dostatečné, ale ne vždy. Co se ovšem dá vyvodit induktivně nebo simulovat na počítači je princip evoluce, který můžeme zobecnit na téměř tautologickou větu: Struktury s vlastnostmi vedoucími k existenci existují pravděpodobněji, než jiné. S ohledem na dědičnost a mutaci (chápano opět zcela obecně) následně vyplývá, že tyto struktury budou stále více zdokonalovat svou schopnost existovat.

Současné dekadentní tendence se proto dle mého názoru dají zahrnout pod důsledky chyb onoho přiblížení vůči obecnému evolučnímu atraktoru. Toto přiblížení je historicky daným memetickým a genetickým reliktem. A tedy tyto dekadence budou odstraněny nikoli nějakou

mystifikací historických přiblížení, na základě tradic, pudů a podobně, ale naopak nahrazením člověka odpovídající aproximací, tedy přiblížením v současnosti přesnějším.

Filozof: Jak je vidět, teze postavené na počítačovém zobrazení světa a na ryze technologickém pohledu na svět připomínají svět uzavřený do škatulky s nadpisem „Skříňka sklerobytových hráčů“. Větám typu „struktury s vlastnostmi vedoucími k existenci existují pravděpodobněji“ opravdu nelze rozumět jinak, než jako aplikace těch nejtriviálnějších genetických algoritmů na svět lidí v jeho fascinující složitosti. Jaké vlastnosti vedou k udržitelné existenci? Maximalizace nebo diverzita? Navíc memetika, evoluční atraktor a tak dále – tohle mají být nesporné charakteristiky společenského vývoje a naopak, jak říkáte, tradice, pudy, historické zkušenosti, filozofie dějin a filozofické nahlédnutí jsou mystifikací? Jestli je pro transhumanisty jedinou reálnou substancí ve světě struktura, potom je docela problém se domluvit. Ve světě, kde je vše v pohybu a vše podléhá změnám, má struktura pouze podpůrný význam. Já vycházím z oné filozofické tradice a věky podložené myšlenkové báze, kdežto Vy z mechanických aplikací přírodních věd na člověka, nebo spíše z fascinace, ke které Vás dovádí vědecké hypotézy a účinek technologických vymožeností, to je ovšem podle mě velice zavádějící.

Transhumanista: Vaše argumentace je velice rozvitá a květnatá, ale nepřijde mi příliš sdílná. Svoji argumentaci se proto snažím držet na uzdě. Snažím se uvádět jen tvrzení, která obhájím z nejjednodušších předpokladů, a to co nejpřímočařeji. Nechtěl bych křivdit filozofii, ve které jsem očividně mnohem méně vzdělaný než Vy, ale její nejednoznačnost a mnohost směrů z ní dělá spíše něco jako umění, které sice generuje podnětné myšlenky nikoli však důvěryhodné závěry. Odvolávat se na tradici pouze z historických důvodů je podobné, jako odvolávat se na kmenová tabu nebo víru, a má to tedy smysl pouze v omezeném kontextu. Ovšem byl bych Vámi rád přesvědčován už kvůli tomu, abych si utřídil vlastní myšlenky. Rád bych slyšel velice přesně, co jsou ty opravdové hodnoty, kterými svou rétoriku posvěcujete, protože pak bych asi mohl snadno ukázat, že nejsou dost obecné a stálé, aby mohly definovat tak zásadní pojmy jako například Dobro.

Filozof: Pojem dobra lze odvodit ze základu řecké filozofie a řecké obce, polis. Do té doby vyjadřoval spíše vlastnosti jako chrabrost, statečnost, síla. Dobré pro člověka je to, co je dobré pro obec. Vše se odvíjí od lidské pospolitosti a jejího blahobytu, kterého může být dosaženo pouze v souladu s kosmickou harmonií, snahou o dosažení jednoty v mnohosti. Člověk dojde nahlédnutí pravého dobra cestou péče o duši, cestou stálého hledání skrytých významů všech věcí a života polis, cestou hledání pravdy obnažené ze všech převleků sobectví, krátkozrakosti a účelovosti, cestou, která nikdy nekončí, protože zjevování světa není konečné.

Proto vycházet ze zjevné a bezprostřední zkušenosti znamená pouhé zdání, sofisma, stejně tak věda a technologie nám zprostředkují pouze účelově zaměřené poznatky, které nemají univerzální platnost a ze kterých nelze dedukovat vůbec nic o světě jako celku. Před tímto světem stojíme v němém úžasu a vždy stát budeme, aniž bychom pochopili jeho smysl. Otázka, zda nějaký námi pochopitelný smysl má. Jediným kritériem našeho chápání hodnoty je náš vlastní život, náš vlastní vnitřní svět, naše vnitřní vědomí smyslu lidské existence v

pospolitosti a jejího bytí v reálném světě, který jsme nestvořili, nemáme tudíž žádnou šanci ho ovládat ani přetvářet v jeho fundamentálním založení.

Transhumanista: K druhému tvrzení: Na rozdíl od tradice je přírodní věda na člověku mnohem méně závislá a právě ona představuje ono neustálé hledání. S prvním tvrzením v zásadě souhlasím, ale mám tyto výhrady: V kontextu starověku bylo chápání dobra velmi trefné, ovšem samo předpokládá jistou aktualizaci, ono hledání. Stejně jako už asi nebudeme například chrabrost považovat za stěžejní, tak se musíme vzdát některých kritérií, která pomalu ztrácejí smysl. Například bychom se měli pomalu vzdávat hodnocení dobra citem, protože cit může být libovolně manipulován a uměle navozen.

Pánové, nezdá se vám, že se dostáváme do poněkud nedohledného tunelu? Nelze přece v člověku oddělovat jeho rozumovou a citovou stránku. Nakonec i štěstí, o které lidem tolik jde, je věcí jejich životního pocitu.

Transhumanista: Naopak. Především tento bod je pro mě klíčový, aby mělo smysl dále diskutovat: Pane filozofe, uznáváte naprostou nadřazenost racionality nad sentimentem?

Filozof: Sentiment chápu jako jistý stav rozpoložení člověka, ne jako lidskou vlastnost či schopnost. Fenomenologie učí o fenoménu jako způsobu zjevování světa, tzn. jak se věci zjevují subjektu. Z toho, že se zjevují, lze sice usuzovat na jejich objektivní existenci, ale způsob, jak se zjevují, je otázka zcela jiná. Ono zjevování má svoji autonomii, kterou nelze ztotožňovat s objektivním způsobem existence věcí, s tím, jak ve skutečnosti jsou. Věci se nám zjevují vždy v určitém omezeném kontextu a v neposlední řadě v souhrnu našich subjektivních přání a potřeb, které je do značné míry předurčují k našemu obrazu. Jenomže svět je rozlehlý a nic nelze rozumně chápat bez uvážení celku v jeho mnohosti. Proto vznikla metafyzika, teologie a všechny ty idealistické směry transcendence našeho vědomí k totalitě světa, k Bohu či absolutní inteligenci. A tady se vědomím určitě nechápe čistý rozum! Všechny tyto způsoby myšlení vyústily v řetěz osudných omylů, jakmile se jich chopil čistý spekulativní rozum. Stejně tak víra ve vědecké poznání postavené na rozumu, jako mohutnosti směřující k nezvratnému odhalení objektivní pravdy, je transcendentálním idealismem, který přepokládá, že naše poznání má přímý vztah k pravému základu světa, že k němu neodvratně vede. A to je analogická fikce jako cesta bezmezně věřících k Bohu.

Racionalita má své zakotvení v lidském vědomí a tímto vědomím je omezena. Toto vědomí však není svébytné ani autentické, ono karteziánské cogito ergo sum, myslím, tedy jsem, zjevně neplatí. Podstatou naší existence je nerozřešené bytí, jinak řečeno náš život je dán možnostmi ve vztahu k přítomné nicotě. Lidské bytí je vyjádřeno negativně, tzn. není předurčeno pozitivním obsahem ani zaručeno absolutně platnou ideou, nýbrž rozličnými možnostmi, které jsou pro nás v každém okamžiku stále jen možnostmi. Nikdo a nic nám z pozice vyšší autority nezaručuje, jaký život je ten správný, jakým obsahem ho máme naplnit, podle jakého klíče mu máme rozumět. Jediným vodítkem nám může být zkušenost a tradice. Své reálné bytí uskutečňujeme teprve konáním a volbou, pouze skrze činné a účelné uchopení daných možností a uvědomování si sama sebe v tomto kontextu nacházíme smysl života. Naše vědomí neurčuje naše bytí, ale právě naopak, naše vědomí je určeno způsobem

našeho bytí. A v tom je ten problém s racionalitou jako bezpečným nástrojem pro hledání objektivní pravdy. Činné a volní uskutečňování našeho bytí nelze navíc vůbec spojovat pouze s rozumem, nýbrž s celým komplexem naší bytosti zahrnujícím city, nálady, reflexe, dopady společenské reality, motivace atd.

Transhumanista: Z větší části souhlasím. Netvrdil jsem, a ani si to nemyslím, že rozum, jak ho známe, je schopen odhalovat pravdu, nebo objektivní charakter světa, jehož existenci si nejsem jist. Řekl jsem, že považuji za nutné uznat naprostou nadřazenost rozumu nad sentimentem. To jednak proto, aby mělo smysl bavit se na rozumové bázi, argumentovat a vyvozovat závěry. V opačném případě by diskuze měla skončit na „já to cítím jinak“...a v této rovině se bavit nehodlám. Za druhé proto, že rozum je nejpokročilejší prostředek, skrze nějž ono „zjevování“ probíhá.

Snad jsme tedy alespoň zajedno v uznání významu interpretujícího kontextu. Přičemž ovšem nepovažuji za opodstatněné omezovat se na člověka. Nevidím důvod, proč to nezobecnit na interpretaci (zjevení) libovolné struktury v kontextu druhé struktury do třetí struktury. Subjektivní vědomí je pak speciální případ.

Filozof: Dobře, dohodli jsme se na tom, že náš vztah k realitě je věcí interpretace, subjektivního náhledu, který si nemůže automaticky činit nárok na objektivní pravdu a nemůže si tudíž myslet, že objektivní svět může ovládat. Totéž platí o vědě a technologii, jejíž vámi zmíněná „úspěšnost“ ve smyslu zasahování do přírody a přirozeného běhu věcí je více než diskutabilní. A příroda je onou objektivní realitou mimo náš vědoucí dosah. Ovšem neplatí to obráceně. My jsme naopak závislí a zakotvení v této přírodě víc, než bychom si chtěli přát.

Řídím se rozumem a ten mi říká, že podobně nabubřelé vize o pozitivním podílu lidské dovednosti na kvalitativním vývoji světa, na jeho evoluci, o způsobilosti člověka utvořit se jako nový druh schopný rovnocenných individuálních výkonů, vyšší adaptace či hodnoty (jaké hodnoty?), že prostě něco takového jako transhumanismus je fikcí více než nebezpečnou. Člověk samozřejmě může zasáhnout do vývoje veškeré existence a způsobit krátkodobé škody necitlivou manipulací, a ta je vždy necitlivá, protože cit k celkovým dopadům podobného jednání nám nebyl dán, nejsme bozi, člověk může pozměnit poměry v přírodě či ve společnosti ke svému individuálnímu užitku, ale jde o slepou hru na tvořivost, a jak se již delší dobu ukazuje (stačí nezavírat oči), výsledek směřuje k dekadenci života, rozkladu pospolitosti, rodiny, ztrátě identity i národního cítění a k ničení životního prostředí bez náhrady.

Rozum mi říká, že správná cesta je návrat k přirozenému životu v nedotknutelnosti přírody a v pohanském respektu ke svrchovanosti světa jako celku. Tento svět nelze pojímat jako struktury, substruktury a p. To je vaše idealizace. Po výtce ani jako Boží plán. Více než struktura nebo vyšší záměr je v něm zahrnut chaos, který se nedá popsat formálně a vůbec ne matematicky. Ničemu nerozumíme, nyní ani sami sobě, a právě návrat k sebe-pochopení (co je to přirozený život?) je tou cestou, která vyžaduje ponížit všechny technologické, vědecké, ale i náboženské vize na úroveň subjektivních před-sudků a jejich aplikace brát jako pouhý účelový nástroj pro potřeby vlastní obživy (znovu potřeby života) či řádného života,

nástroj, o jehož dlouhodobé prospěšnosti je nutné stále pochybovat, pokud jeho výsledkem je změna poměrů v přirozeném životním běhu i prostředí.

Transhumanista: Pak se tedy rozcházíme především v náhledu na přírodu. Jakýkoliv přírodní celek, který má smysl uvažovat, je konečný a jiné celky jsou do něj „zjevovány“ podobným způsobem, jako do člověka, a tento celek tedy stejným způsobem nazírá (interpretovaně, nedokonale, neobjektivně) na ostatní celky. Člověk je totiž jedním z přírodních celků, můžeme sice uvažovat hierarchicky nadřazené celky, ovšem i hierarchicky podřadné celky v přírodě. Není zde důvod stavět nějaké umělé asymetrie.

Můžete sice mít na mysli jakousi nekonečnou přírodu, tedy rozsáhlejší, než vesmír, jaký se nám zdá, ovšem taková představa je neuchopitelná nejen matematicky, fyzikálně nebo jinak exaktně, ale i jakkoli filozoficky, a nemá smysl se o ní bavit, netýká se nás, i kdybychom připustili, že naše konečné nahlédnutí nechává prostor mimo toto nahlédnutí, kde by se něco takového mohlo nacházet.

Věda a rozum jsou jistě účelové nástroje a nic víc ani nemůžete chtít od pro člověka relevantních objektů. Pokud se snažíte popisovat také irelevantní objekty, nepoznatelné objekty, které jsou principiálně mimo naše chápání, pak byste si měl asi tento vnitřní spor uvědomit. Zajímavá otázka jistě je, jak si je možné nepoznatelné objekty vůbec uvědomit nebo je pojmenovat, pokud o nich nemůžeme uvažovat. Řekl bych ovšem, že to není nic jiného, než kombinatorické stvoření symbolu nezastupujícího smysluplný objekt.

Dobrá pánové, přes všechny rozpory se mi zdá, že jste se přece jenom na něčem shodli. Zdá se, že oba uznáváte, že lidské poznání je omezeno na tu část světa, kterou jsme schopni vnímat, a že toto vnímání není automaticky objektivní. Přijde mi to jako dobrá záminka k tomu dnešní diskusi ukončit. Pro příští setkání si zapamatujme, že zůstala neodpovězena tato otázka: Má smysl uvažovat dál, tedy za soubor omezených fakt, která nám poskytuje věda, a je možné v opačném případě mluvit o pozitivním významu lidského konání ve smyslu přírodní evoluce? Děkuji Vám.